

УДК 378:001Савченко

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-1-25-47

**Курило Віталій Семенович,**

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України,  
голова вченої ради ДЗ «Луганський національний університет  
імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

donluga@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2471-3358>

**Савченко Ольга Іванівна,**

провідний фахівець навчально-наукового інституту економіки та бізнесу  
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,  
м. Старобільськ, Україна.

olgasavchenko2016@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8613-1815>

**Ваховський Леонід Цезаревич,**

доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної  
роботи ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса  
Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

vakhovsky81@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4163-2453>

**НАУКОВИЙ ШЛЯХ І НАУКОВІ ЗДОБУТКИ  
СЕРГІЯ ВІКТОРОВИЧА САВЧЕНКА**

*Пам'яті С. В. Савченка*

19 квітня 2021 року не стало ректора Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, члена-кореспондента Національної академії педагогічних наук України, доктора педагогічних наук, професора Савченка Сергія Вікторовича. У пам'яті колег та знайомих він залишиться не лише як добра, надійна і порядна людина, талановитий керівник провідного закладу вищої освіти країни, відданий патріот своєї Вітчизни, але й як видатний науковець, чий вагомий внесок у розвиток педагогічної думки України важко переоцінити.

Свою наукову діяльність Сергій Вікторович розпочав у 80-х роках минулого століття. Будучи аспірантом науково-дослідного інституту загальних проблем виховання Академії педагогічних наук СРСР, він займався дослідженням впливу комсомолу на самодіяльні об'єднання шкільної молоді. У роки, що передували розпаду СРСР та появі незалежних держав на теренах радянської імперії, з'явилася велика

кількість неформальних об'єднань учнівської молоді, функціонування яких потребувало ретельного аналізу.

У своїй кандидатській дисертації С. В. Савченко довів, що вплив комсомолу на самодіяльні об'єднання шкільної молоді стане плідним, якщо взаємодія з ними буде здійснюватись з урахуванням різноманітних інтересів і потреб молоді. На основі отриманих даних вченим було розроблено науково-практичний інструментарій вивчення самодіяльних об'єднань учнів, рекомендації комсомольським працівникам, учителям, шкільному активу щодо взаємодії з ними, орієнтовні програми навчання студентів педагогічного інституту, учителів (Савченко С. В., 1990). Треба наголосити, що особливості функціонування самодіяльних об'єднань шкільної молоді Сергій Вікторович вивчав не лише в теоретичній площині, а й на практиці, спираючись на власний досвід.

У подальшому С. В. Савченко неодноразово звертався до цієї наукової проблематики, аналізуючи питання взаємодії різних державних інститутів з неформальними об'єднаннями молоді (Савченко С. В. & Деркач А. А., 1990), вивчаючи підготовку студентів до виховної роботи із самодіяльними (неформальними) об'єднаннями молоді (Савченко С. В. & Ваховский Л. Ц., 1992), досліджуючи особливості молодіжного руху в Україні в перші роки незалежності (Савченко С. В., 1992) й визначаючи пріоритети молодіжної політики молоді держави (Савченко С. В. & Ваховский Л. Ц., 1992), розглядаючи питання культурологічної концепції виховання учнів та студентів (Савченко С. В., 1992) й роль соціальної педагогіки в системі соціальних служб молоді (Савченко С. В. & Харченко С. Я., 1993).

Незалежність України породила відкритість суспільства, відсутність регламентуючих бар'єрів у суспільно-політичній, ідеологічній, науково-світоглядній галузях, що, у свою чергу, створило ситуацію вільного входження індивіда в соціум, який багато в чому визначає життя сучасної людини. Одним із перших у науково-педагогічному середовищі країни на це звернув увагу С. В. Савченко: «По суті, ми маємо справу з новим парадигмальним підґрунтям педагогічного й загально-гуманітарного мислення. Його наріжним каменем є розуміння того, що соціалізація, що здійснюється через освіту й виховання, необхідна не лише для того, щоб підготуватися до дорослого життя чи здобути професію. Тільки ефективна, соціально прийнятна соціалізація зможе забезпечити процес «олюднення» людини, надасть їй можливість повноцінно існувати в сучасному світі» (Савченко С. В., 2004, с. 4).

Вчений був переконаний, що потреби педагогічної практики того часу вимагали проведення досліджень, які б відображали педагогічні механізми підтримки соціалізаційного процесу студентської молоді – майбутньої інтелектуальної еліти країни, що й обумовило вибір теми його докторської дисертації – «Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального

освітнього простору» (Савченко С. В., 2004). У ній вченим вперше було розроблено теорію соціалізації студентської молоді, представлену в контексті особистісно орієнтованого підходу, розроблено й експериментально перевірено соціально-педагогічну модель процесу соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності. Були також виявлені соціалізаційні функції й можливості регіонального освітнього простору щодо соціалізації такої соціально-демографічної групи, як студентська молодь.

Ми звертаємо увагу на один із висновків, зроблених С. В. Савченком у своєму науковому дослідженні, в якому йдеться про таке: «Процес соціалізації залежить не тільки від об'єктивних умов, у яких здійснюється, але й від особливостей соціальних груп, які беруть у ній участь. Однією з них є українське студентство, яке, як і студентство будь-якої цивілізованої країни, традиційно сприймається як найбільш мобільна, творчо активна, соціально орієнтована й перспективна громадська сила. Для сучасного українського студентства характерні: підвищена соціальна активність, прагнення до перетворювальної діяльності, участь у соціальних перипетіях, що вповні проявилось у новітній історії незалежної України. Важливою особливістю сучасного студентства є наявність своєрідного феномена корпоративності в поглядах, поведінці. Це дозволяє вважати сьогодишнє студентство України соціально-дієвою групою суспільства» (Савченко С. В., 2004, с. 397–398). У багатьох своїх подальших наукових дослідженнях С. В. Савченко розвивав саме цю тезу про своєрідність українського студентства та необхідність організації адекватної соціально-педагогічної підтримки студентської молоді з боку системи вищої освіти і країни в цілому.

Величезний обсяг теоретичного та емпіричного матеріалу, зібраного та проаналізованого у процесі написання докторської дисертації, знайшов своє відображення у низці наукових статей та колективних монографіях, опублікованих Сергієм Вікторовичем особисто та у співавторстві з колегами у період з 2004 по 2010 рік. В них аналізується змістовна сторона соціалізаційного процесу в сучасних умовах (Савченко С. В. & Ваховский Л. Ц., 2005), досліджується модульно-рейтингова педагогічна система і проблема «самості» особистості (Савченко С. В. & Проказа О. Т., 2005), описується генезис та сутність педагогічного підходу в освіті (Савченко С. В. & Курило В. С., 2005), визначаються критеріальні основи дослідження процесу соціалізації студентської молоді (Савченко С. В., 2005), вивчається суб'єктність особистості в контексті соціально-педагогічного підходу (Савченко С. В., 2005), розглядається проблема співвідношення соціалізації й виховання (Савченко С. В., 2005), аналізується проблема політичної соціалізації студентської молоді в Україні (Загородній Ю. І. Курило В. С. & Савченко С. В., 2004) та вивчаються історичні аспекти дослідження політичної активності студентів (Загородній Ю. І. &

Савченко С. В., 2004), розглядається вища школа України у загальній системі соціалізаційних інститутів (Загородний Ю. І. & Курило В. С. & Савченко С. В., 2004), досліджується соціальна компетентність як інтегративний критерій соціалізації студента (Савченко С. В., 2004) тощо.

Окрім аналізу окремих конкретних проблем педагогіки вищої школи та соціалізації молоді в сучасних умовах, Сергій Вікторович займався й дослідженням глобальних питань реформування системи вищої освіти в Україні. Так, у колективній монографії «Нестандартний погляд на стандарти вищої освіти», опублікованої у 2016 році, вчений наголошував на необхідності переформатувати мету освіти і вчити учнів та студентів не знанням, умінням і навичкам, а способу життя, поведінки, відпочинку й діяльності, які б гарантовано захищали, розбудовували й зміцнювали їхнє здоров'я, у тому числі фізичне, психічне, духовне. Реалізувати цю мету за допомогою реформ, на думку вченого, неможливо, оскільки реформувати можна структуру влади й структуру управління, але не можна реформувати внутрішній світ людини, тому що цей світ живе й розвивається за своїми внутрішніми законами. І тому альтернатива реформі освіти – це ретельно підготовлений науковий пошук як теоретико-аналітичний, так і експериментальний (Коротяєв Б. І. & Курило В. С., Савченко С. В., 2016).

Загалом книга «Нестандартний погляд на стандарти вищої освіти» – це запрошення до вдумливого аналізу наявного стану вищої освіти в Україні та перспектив її розвитку в державі. Сергій Вікторович та його колеги були переконані, що українська вища освіта є сферою, прийнятною для передових, сміливих ідей.

До речі, ця книга стала продовженням наукової співпраці Сергія Вікторовича Савченка з Борисом Івановичем Коротяєвим – доктором педагогічних наук, професором, автором концепції гнучких педагогічних технологій, яка з середини 90-х років поширилася в українській педагогічній науці, та Віталієм Семеновичем Курилом – доктором педагогічних наук, професором, дійсним членом НАПН України, визнаним ученим у галузі педагогічної науки та історичного краєзнавства. У 2010 році світ побачила перша книга цього авторського колективу – «Педагогічна філософія» (Коротяєв Б. І. & Курило В. С., Савченко С. В., 2010). У запропонованій теорії педагогічної філософії глибоко розкрито спосіб життя, серцевиною якого є діяльність, необхідна та корисна як для самого виконавця, так і для оточення. Автори зазначають, що всіх тих, хто знаходиться в епіцентрі освітнього простору, учити треба не знанням, а діяльністю, що відповідає віковим особливостям, можливостям і здібностям. А щоб діяльність була успішною, вона має бути самостійною, вільною, продуктивною та творчою.

Можна констатувати, що теорія педагогічної філософії, розроблена за участі С. В. Савченка, є дійсно новою, самостійною, актуальною,

затребуваною часом і викликами життя. У загальному вигляді її роль та значення полягає в тому, що вона володіє необхідним та достатнім ресурсом для прокладання шляху в майбутні практики середньої і вищої освіти відповідно до подій та процесів, що відбуваються в сучасній Україні.

Все своє життя займаючись питаннями фахової підготовки педагогів, С. В. Савченко прагнув, щоб вони були професійними та конкурентоспроможними. При цьому конкурентоспроможність вчений розглядав як новий якісний стан професіонала-педагога (Савченко С. В., 2016). За його словами, загострення конкуренції в глобалізованому світі в усіх сферах суспільного життя, зокрема й у сфері освіти, закономірно висуває на перший план проблеми забезпечення гарантованої якості вищої освіти, формування конкурентоспроможних фахівців, зокрема майбутніх педагогів, які є носіями духовного, інтелектуального й культурного потенціалу країни, що детермінує розвиток українського суспільства як сьогодні, так і в майбутньому. С. В. Савченко наголошував, що конкурентоспроможність вчителя слід вивчати: а) на рівні особистісних якостей (мобільність, адаптивність, комунікативність, самостійність, цілеспрямованість, ціннісні орієнтації та установки, соціальна пам'ять, критичне мислення, здатність до самопізнання, саморозвитку, самоосвіти, соціальна рухливість); б) на рівні характеристик діяльності (рефлексивність, креативність, проєктивність, прогнозування, цілепокладання, гнучкість, пластичність); в) на рівні процесів перетворення власної особистості, діяльності, навколишнього середовища. При цьому важливо враховувати провідні принципи (забезпечення суб'єктної позиції студента в освітньому процесі; упровадження інноваційно-випереджального навчання студентів; створення розвивального конкурентного середовища ЗВО) та функції (адаптаційна, стабілізаційно-регульовальна, мобілізаційна, професійної соціалізації, творчо-перетворювальна) формування конкурентоспроможності.

Аналізуючи внесок С. В. Савченка у розвиток теорії соціалізації, треба відзначити, що саме він увів у науковий обіг термін «абераційна соціалізація», під якою розуміється негативна, хибна, викривлена соціалізація особистості внаслідок агресивних і спотворених зовнішніх впливів (Савченко С. В., 2017). Вченим була запропонована трьохрівнева модель подолання абераційної соціалізації, яка відбиває нове уявлення про процес соціалізації особистості й уявляє собою поєднання трьох компонентів: 1) засвоєння соціальних норм, досвіду, цінностей, ролей, зв'язків, зразків поведінки тощо; 2) їх відтворення завдяки власній активності; 3) створення нового в соціальному середовищі (здатність до соціальних інновацій).

У своїх подальших наукових розробках С. В. Савченко наголошував, що «абераційна поведінка – це поведінка, що не заснована на розумі та не може бути пояснена з погляду здорового глузду.

Поведінка цього типу виникає внаслідок аберації цінностей, установок, мотивів і потреб, які є рушійною силою поведінки й діяльності. Аберація особистості дуже легко відбувається при порушенні психологічної стійкості людини, коли маніпулятор апелює до сластолюбних чи примітивних потягів людини або людиною опановує тваринний страх за життя, власне майбутнє та майбутнє своїх дітей» (Савченко С. В. & Караман О. Л., 2019, с. 64). На думку вченого, аберація значної частини населення й окремої особистості залежить не тільки від різних соціальних та індивідуально-психологічних чинників, а й від ступеня психологічного розвитку особистості, в основі якого лежить рівень психологічної стійкості, гнучкості, розвитку рефлексії та саморегуляції, наявності ціннісних орієнтацій і установок, а також ступеня розвиненості екстернальності (схильності людини зумовлювати те, що відбувається з нею, виключно дією зовнішніх обставин) та інтернальності (схильності й готовності приймати відповідальність за своє життя, поведінку та вчинки). Предметом подальших наукових досліджень, як вважав С. В. Савченко, має стати розробка соціально-педагогічного змісту і технологій формування психологічної стійкості, інформаційно-психологічної безпеки особистості, що повинні створити основу для перетворення абераційної соціалізації на успішну соціалізацію та самореалізацію особистості у сучасних умовах (Kurylo V. & Savchenko S. & Karaman O., 2020).

Новий напрямок наукових пошуків С. В. Савченка був обумовлений військовою агресією Російської Федерації проти України: анексія АР Крим, тимчасова окупація окремих районів Луганської та Донецької областей і, як наслідок, вимушене переміщення університету на підконтрольну Україні територію. З невеликою групою своїх колег воєнним літом 2014 року він чергував в університеті й був свідком подій, що розгорталися. Сергій Вікторович займався вивченням проблем соціалізації молоді у нових, складних умовах життя та організації освітнього процесу в переміщеному ЗВО. Його було обрано головою Ради ректорів Луганської області. За роки війни ним було написано чимало наукових робіт з цього приводу.

Аналізуючи чинники, які слід ураховувати при оцінці діяльності переміщених ЗВО (Курило В. С., Савченко С. В., Караман О. Л., 2019), С. В. Савченко зазначав, що переміщені заклади вищої освіти – це, у першу чергу, кілька тисяч викладачів, які, залишивши свої квартири, майно, родичів, переїхали на підконтрольну Україні територію, проявивши патріотизм, вірність Україні та вже багато років поспіль перебувають у складних соціально-побутових умовах. Багато з них і досі не мають можливості повноцінно спілкуватися зі своїми батьками, дітьми, онуками, родичами, що, безумовно, відбивається на їхньому психоемоційному стані, матеріальному, фінансовому становищі, міжособистісних стосунках у колективі.

По-друге, переміщені ЗВО залишаються єдиними джерелами кадрів для зони проведення ООС та лінії зіткнення. При цьому, незважаючи на об'єктивні труднощі, за шість років підготовлено сотні фахівців різного профілю, які залишаються в області, забезпечуючи функціонування систем освіти, медицини, соціальних служб, органів управління тощо. Фахівці з інших регіонів на Донбас не їдуть, та в разі активізації процесів реінтеграції саме ці випускники стануть кадровою основою, що забезпечить повернення Донбасу в Україну. Так звані університет-клони, що функціонують на окупованій території, не мають ліцензій, утримуються за рахунок Росії, працюють за російськими програмами, формують у своїх студентів ненависть до України, проводять політику героїзації ополченців та зрадників.

По-третє, переміщені ЗВО забезпечують реалізацію програм «Донбас – Україна» і «Крим – Україна», за якими вже декілька тисяч дітей з непідконтрольних Україні територій мають можливість отримати повноцінну вищу освіту.

По-четверте, за роки війни багато переміщених ЗВО змогли відновити свій кадровий потенціал, зміцнити матеріальну базу, забезпечити якісну підготовку фахівців, успішно проводять вступні кампанії та випуски фахівців. Усе це свідчить про значний організаційний, науковий, творчий потенціал переміщених ЗВО та життєздатність їхніх колективів. Сьогодні більшість переміщених університетів бере участь у різних грантових програмах на загальну суму в кілька мільйонів доларів, що позитивно відбивається на іміджі Донбасу та загалом на соціально-економічній ситуації в країні.

По-п'яте, успішне функціонування переміщених ЗВО підвищує загальну іміджеву привабливість України та не дає приводу російській пропаганді стверджувати, що так звані республіки зберігають свої освітні заклади, а Україна знищує свої університети. Для населення це було б сигналом про те, що Україна не збирається повертатися на Донбас.

Вчений слушно зауважував, що наразі для переміщених університетів найважливішим завданням є переосмислення власної ролі та місії в нових умовах, формування в колективах націленості на роботу не тільки зі студентами й батьками, а з громадами, місцевою владою, культурними, спортивними, громадськими організаціями тощо (Курило В. С. & Савченко С. В., 2019).

У центрі наукової уваги С. В. Савченка та його колег В. С. Курила, О. Л. Караман, Я. І. Юрків та ін. усі ці роки перебувала проблема соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України. Означена проблематика розроблялась у межах наукового проекту, що фінансувався з державного бюджету Міністерства освіти і науки України в 1917-1920 рр.

Здійснене дослідження дозволило вченому зробити низку ґрунтовних висновків теоретичного й емпіричного характеру, а також визначити напрями подальших науково-теоретичних, методичних і

практичних розвідок щодо протидії гібридним війнам у подальшому розвитку людства; здійснити розробки змісту і технологій соціальної, педагогічної та психологічної діяльності з різними категоріями населення як способів протистояння в цій війні та реінтеграції тимчасово окупованих територій в український простір, а саме:

- було встановлено, що гібридна війна – це війна з поєднанням принципово різних типів і способів ведення війни, які скоординовано застосовуються задля досягнення спільних цілей. Типовими компонентами гібридної війни є використання: класичних прийомів ведення війни з використанням збройних сил, військової техніки та ін.; нерегулярних збройних формувань – так званих повстанців, терористів, ополченців, бойовиків, «зелених чоловічків» та ін.; інформаційно-психологічного впливу. Особливістю гібридної війни є те, що країна-агресор залишається публічно непричетною до розв'язаного конфлікту;

- було визначено, що основним і невід'ємним складником сучасної гібридної війни є війна інформаційна, глибинною сутністю якої є ідентоцид – знищення і доведення національної, державної та громадянської ідентичності країни-суперника до такого стану, коли частина населення стає на бік зовнішнього агресора та оголошує ворогом іншу частину населення власної країни. Ключовим завданням інформаційної агресії є інформаційно-психологічний вплив на свідомість людини інформаційно-психологічними засобами, який викликає трансформацію психіки, зміну поглядів, думок, відносин, ціннісних орієнтацій, мотивів, стереотипів особистості з метою вплинути на її діяльність і поведінку;

- було узагальнено низку прийомів, що використовує ворог в інформаційній війні проти України: дискредитація України в ЗМІ, неправдиві SMS-повідомлення українським військовослужбовцям та населенню, асиметрична подача матеріалу, перенесення історичних фактів на реалії сьогоdnішнього дня, створення неіснуючих подій, фактів та явищ, формування у населення невідконтрольних територій почуття «скривдженого патріотизму» тощо;

- наукове обґрунтування особливостей соціалізації дітей і молоді сходу України в умовах гібридної війни на Донбасі дозволило, по-перше, визначити соціальні й психолого-педагогічні особливості дітей, що стали жертвами несприятливих умов соціалізації в умовах гібридної війни на сході України; по-друге, розкрити специфіку освіти дітей на різних територіях України (тимчасово окупованій, у зоні проведення ООС, іншій території) як одного з провідних інститутів соціалізації особистості; по-третє, дослідити генезу соціальних норм та ціннісних орієнтацій молоді Донбасу як об'єкту маніпулятивного впливу з боку Російської Федерації;

- було встановлено, що соціальні й психолого-педагогічні особливості дітей-жертв гібридної війни на Донбасі проявляються через їхні емоційно-психологічні стани та поведінку, що сформувалися в



залежності від характеру й ступеня жахливості подій, які вони пережили. До них належать: дратливість, тремтіння, страхи, хвилювання, тривога, усамітнення, депресія, плаксивість, неспокійність, розсіяність уваги, порушення сну, кошмари тощо;

- було узагальнено втрати освітньої сфери Донецької та Луганської областей як провідного інституту соціалізації дітей внаслідок російської агресії: у Донецькій області на тимчасово окупованій території залишилося 558 дитячих садків та 515 шкіл, у Луганській області – 297 дитячих садків та 366 шкіл. Також визначено фактори і засоби негативного впливу Російської Федерації та злочинної влади ОРДЛО на освітню сферу окупованої частини Донецької та Луганської областей: перетворення шкіл на інструмент ідеологічної обробки дітей, ідеологічна наруга над учнями і тотальний контроль над учителями, демографічна катастрофа, тенденція до прихованої смертності тощо;

- було виявлено проблеми шкіл в прифронтівій зоні (зоні проведення ООС, лінії розмежування): постійні обстріли, агресивна пропаганда з боку держави-агресора та окупаційного режиму; неналежний психологічний стан дітей, батьків та вчителів; дефіцит можливості задоволення всіх освітніх потреб через скорочення культурної інфраструктури та переміщення фахівців на іншу територію України;

- було встановлено, що не менш вразливою категорією населення, що стала об'єктом і жертвою гібридної війни на Донбасі, є молодь. Результати емпіричних досліджень серед студентської молоді в зоні проведення Операції об'єднаних сил показали слабку захищеність молоді від загрози інформаційної війни, неусвідомленість нею небезпеки, неготовність до протидії. Доведено, що у частини молоді Донбасу, яка перебуває на територіях, підконтрольних українській владі, відбувається позитивна реформація системи цінностей та соціальних норм, коли в ієрархії цінностей на перший план виходять громадянські, національні, сімейні та фундаментальні цінності, а соціальна поведінка проявляється в участі у волонтерських рухах, шануванні державної мови та національних символів України, толерантності, плюралізму, гуманізму, людяності тощо. Натомість, у частини молоді Донбасу, яка знаходиться на тимчасово окупованій території, спостерігається деформація ціннісних орієнтацій, наслідком чого є негативні зміни у наслідуванні соціальних норм – ненависть, агресія, мілітаризм, ретроградність, деградація тощо;

- було зроблено висновок про те, що після реінтеграції окупованих територій до складу України, перед соціальними інститутами (сім'єю, закладами освіти і культури, ЗМІ тощо), українськими науковцями, освітянами, психологами, соціальними педагогами / соціальними працівниками постане вкрай складне завдання щодо ресоціалізації та подальшої успішної соціалізації дітей і молоді сходу України, які стали жертвою гібридної війни на Донбасі, на основі врахування їхніх

соціальних і психолого-педагогічних особливостей, науково обґрунтованих змісту і технологій соціальної, педагогічної та психологічної діяльності.

С. В. Савченко був переконаний, що перед науковцями й освітянами, політиками, різнопрофільними інститутами громадянського суспільства стоїть завдання привернення уваги всього світу до трагедії ХХІ століття, яку зазнала Україна внаслідок військової та інформаційної агресії РФ; утворення підґрунтя для осмислення й об'єктивного усвідомлення нашим суспільством та міжнародною спільнотою сутності гібридної війни та її нищівного впливу на всі сфери життя суспільства, держави й особистості; розробки стратегії і тактики щодо забезпечення інформаційної та військової безпеки нашої країни; створення умов для соціально-економічного розвитку України, подолання етнополітичного розколу між Сходом і Заходом задля консолідації громадянського суспільства та формування єдиної української політичної нації. За словами дослідника, перед українською педагогічною наукою стоїть завдання оновлення наукових засад, розробки змісту і технологій освітньої, виховної, соціальної, психологічної діяльності як способів протистояння в гібридній війні, формування ціннісних засад розвитку особистості та суспільства, виховання нового покоління українців на основі зрозумілої та єдиної для всіх національної ідеї; повної перемоги над ворогом та реінтеграції тимчасово окупованих територій в український правовий та освітньо-виховний простір. Сам Сергій Вікторович безпосередньо був в авангарді цих процесів.

Зокрема, він ретельно досліджував медіасоціалізацію як актуальний аспект соціального розвитку особистості в інформаційному суспільстві, а також як важливий складник сучасного процесу соціалізації особистості (Savchenko S. & Kurylo V., 2018; Савченко С. В. & Курило В. С., 2019). Концептуальні засади вивчення процесу соціалізації в інформаційному суспільстві були викладені ним наступним чином: 1) інформаційне суспільство, у якому живе сучасна людина, характеризується зростанням ролі інформації та знань, які набувають значення основної соціальної цінності; сучасні інформаційно-комунікаційні технології дозволяють людині необмежено отримувати інформацію відповідно до власних потреб; 2) віртуалізація соціокультурного простору відкриває нові можливості для комунікації та розвитку особистості, водночас негативно впливає на психічний стан особистості; 3) зміни, які відбуваються в інформаційному суспільстві, зумовили набуття соціалізацією специфічних ознак, зокрема: змінюється роль чинників соціалізації, підвищується значення засобів масової комунікації, посилюється вплив соціальних спільнот, які формуються в глобальній мережі; 4) класичне розуміння поняття соціалізації як процесу засвоєння особистістю зразків поведінки, соціальних норм та цінностей, психологічних настанов розширюється завдяки засвоєнню інформаційної культури, а тому в структурі процесу соціалізації виділяється такий складник, як

медіасоціалізація; 5) в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів актуалізується увага до медіасоціалізації молоді, яка перебуває на стадії особистісного та професійного становлення та найбільш залучена до віртуальної реальності, а тому зростає значення вищої освіти як провідного агента соціально контрольованої, цілеспрямованої медіасоціалізації особистості в сучасному інформаційному суспільстві.

Крім того, С. В. Савченко одним із перших звернув увагу на сутнісні характеристики та особливості кіберсоціалізації молоді в умовах інформаційної війни Росії проти України. Було встановлено, що кіберсоціалізація – це новітній тип соціалізації особистості, процес розвитку та якісних змін самосвідомості особистості, що відбувається під впливом сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, та зроблено висновки щодо необхідності цілеспрямованого впливу на кіберсоціалізацію молоді з метою спротиву інформаційній війні. У дослідженні було наведено досвід реалізації проєкту «Університетська телерадіостудія як засіб формування українського молодіжного медіапростору регіону» в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка (Савченко С. В., 2018; Савченко С. В. & Караман О. Л., 2021).

Особливу увагу С. В. Савченко приділяв питанню виховування патріотизму у студентській молоді як чинника соціалізації особистості у нових умовах існування (Савченко С. В., Курило В. С., 2019; Savchenko S. & Kurylo V., 2018). Не можна не погодитись із вченим у тому, що зневага до патріотичних цінностей, відсутність ефективного патріотичного виховання може призводити до високих громадських ризиків і проблем. Людина, яка не відчуває любові до своєї Батьківщини, поваги до її історії, почуття приналежності до співвітчизників як єдиної соціальної спільності, у будь-якій критичній ситуації може повести себе байдуже або навіть вороже щодо своєї країни. Так і сталося на Донбасі в 2014 році, коли переважна частина населення зреагувала на російську агресію індиферентно, а значна частина відкрито стала на бік агресора, перетворившись на зрадників і колабораціоністів.

Вчений переконливо довів, що патріотизм визначає політичні орієнтації особистості в ставленні до політичних інститутів суспільства, політичної системи, а також до власної участі в політичному житті. Патріотизм чинить серйозний вплив на розвиток політичного досвіду особистості, на наявні в суспільстві політичні стереотипи, визначає їхні характерні риси. Патріотизм є найважливішим елементом цілеспрямованого впливу на особистість, що в поєднанні з історичним досвідом старших поколінь зумовлює моделі поведінки індивіда, соціальних груп і соціальних інститутів.

Узагальнення стосовно означеної проблематики наведено в монографії «Організація соціально-педагогічного спротиву зовнішній інформаційній агресії» (Курило В. С. & Савченко С. В., 2021) – спільної праці з В. С. Курилом, в якій розкривається сутність спротиву

інформаційному впливу як нового напрямку соціально-педагогічної науки, визначаються умови успішної соціалізації та інформаційної безпеки особистості, передусім молоді людини та суспільства в цілому соціально-педагогічними засобами (освіта, виховання, соціальна, психологічна, педагогічна підтримка особистості тощо). Зокрема науковці стверджують, що перед освітніми закладами різних рівнів постає завдання організації цілеспрямованого, комплексного освітнього процесу, спрямованого на формування у молоді почуття любові до Батьківщини, її історії, культури, рідної мови, традицій, обрядів і звичаїв, формування патріотичних переконань та поведінки щодо морально-психологічної готовності розбудовувати й захищати Батьківщину, своїми діями сприяти її зміцненню й процвітанню, зростанню авторитету на міжнародній арені. Не менш важливим завданням освіти в сьогоденнішніх умовах інформаційної війни РФ проти української молоді є, на думку вчених, створення простору для розвитку інформаційної культури особистості, яка сприяє формуванню самостійного мислення, відчуття нового, уміння відслідковувати зміни та реагувати на них, приймати рішення в складних нестандартних ситуаціях, що можливо лише за умов повного інформування людини. При такому підході у молоді повинна складатися свідомо мотивована на постійне розширення професійного та загальнокультурного світогляду, а також уявлення про відкритість системи знань, які набуваються у закладах освіти, переконання у тому, що основу міцності та надійності знань дає лише безперервний процес пошуку та споживання інформації, її критична обробка протягом всього життя.

Треба зазначити, що С. В. Савченко постійно наголошував на тому, що будь-який спротив ідеологічним, психологічним та інформаційним впливам не може будуватися лише (як мінімум, у першу чергу) на встановленні обмежень або повної заборони доступу молоді до інформаційних джерел. Такі обмеження й заборони, на його думку, можуть викликати лише зворотній ефект. Зрозуміло, що мова не йде про те, що в українському телеєфірі можуть вільно транслюватися російські телеканали, а в інформаційному просторі України можуть безперешкодно друкуватися й розповсюджуватися російські газети та журнали, теренами нашої країни можуть спокійно гастролювати російські театри та співаки. Усе, що порушує закони України та використовується в якості елементів інформаційної війни РФ проти нашої країни та її громадян, повинне буди заборонено відповідно до вимог чинного законодавства. Але головне завдання держави в умовах інформаційної війни, на наш погляд, повинне полягати не стільки у встановленні перешкод у доступі до небажаних інформаційних ресурсів, скільки у створенні власних, ефективних україномовних й, найголовніше, україноментальних інформаційних продуктів, новітніх за своєю сутністю та за своїми формами, відповідаючи вимогам сучасного світу.

В останньому підрозділі книги зазначалось: «Коли монографія вже була підготовлена до друку, надійшло повідомлення про те, що Президент України Володимир Зеленський своїм Указом увів у дію рішення Ради національної безпеки та оборони, яким забороняється діяльність декількох проросійських пропагандистських телеканалів на території нашої країни. За словами Президента, «санкції – це складне рішення. Україна рішуче підтримує свободу слова. Однак не пропаганду, яку фінансує країна-агресор, яка підриває Україну на шляху до ЄС та євроатлантичної інтеграції. Боротьба за незалежність – це боротьба в інформаційній війні за правду та європейські цінності». Гідне рішення Президента своєї країни. Саме завдяки спільним зусиллям політиків, економістів, соціологів, психологів, педагогів та усіх небайдужих громадян України ми зможемо здобути перемогу над супротивником, який розв'язав війну проти нашої країни». В останньому реченні можна побачити життєве кредо Сергія Вікторовича: віра у перемогу завдяки наполегливій спільній професійній праці.

Понад сорок років життя Сергія Вікторовича Савченка пов'язані із Луганським національним університетом імені Тараса Шевченка. В ньому він здобув вищу освіту, в ньому він працював доцентом на кафедрі педагогіки та методики викладання історії, заступником декана історичного факультету, першим проректором, а потім і ректором. У 2021 році Луганський національний університет імені Тараса Шевченка відзначає свій сторічний ювілей. Напередодні свята три ректори університету – Анатолій Олексійович Клімов, Віталій Семенович Курило та Сергій Вікторович Савченко – опублікували книгу із назвою «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Сторінки історії (1921-2021 рр.)» (Луганський національний університет імені Тараса Шевченка: сторінки історії, 2021). На презентації видання С. В. Савченко зазначив, що найголовнішою метою його створення є «ідентифікація наших наукових досягнень у науковому просторі України. Ця книга дозволяє нам сказати, що на сході України освітній процес розпочався саме з нашого закладу вищої освіти. Вона демонструє солідність й перспективність нашого університету» (Презентація книги, 2021).

В історії ЛНУ імені Тараса Шевченка, так само як і в історії педагогіки України, професор С. В. Савченко посідає одне з провідних місць. Він є автором понад 100 наукових та навчально-методичних праць; під його керівництвом захищено 3 докторські та майже 50 кандидатських дисертацій із загальної педагогіки та історії педагогіки, з теорії та методики професійної освіти, із соціальної педагогіки, з теорії та методики виховання. Наукова спадщина Сергія Вікторовича Савченка ще багато десятиліть буде служити теоретико-методологічною основою для подальших наукових досліджень у галузі педагогіки вищої школи, а його життя – прикладом для багатьох прийдешніх поколінь педагогів, науковців та керівників.

**Список використаної літератури**

- 1. Савченко С. В.** Идейно-политическое влияние комсомола на самодеятельные объединения школьной молодежи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Москва, 1990. 24 с. **2. Савченко С. В.,** Деркач А. А. К вопросу о взаимодействии различных государственных институтов с неформальными объединениями молодежи. Гродно, 1990. С. 101–103. **3. Савченко С. В.,** Ваховский Л. Ц. Подготовка студентов-заочников к воспитательной работе с самодеятельными (неформальными) объединениями молодежи : сб. науч. тр. / под ред. Вульfoва Б. З. Москва : МГЗПИ, 1992. С. 30–38. **4. Савченко С. В.** Молодежное движение на Украине сегодня и завтра (попытка анализа и прогноза). *Тезисы международной научно-практической конференции.* Киев, 1992. С. 31–34. **5. Савченко С. В.,** Ваховский Л. Ц. Молодежная политика. *Информационный бюллетень.* №5-6. М., 1992. С. 12. **6. Савченко С. В.** К вопросу о культурологической концепции воспитания. *Высшее педагогическое образование: концепция, методология, пути реализации : сб. науч. тр. ; под ред. Суханцевой В. К.* Луганск, 1992. С. 8–10. **7. Савченко С. В.,** Харченко С. Я. Социальная педагогика в системе социальных служб молодежи. *Проблемы социальной защиты молодежи в условиях смены социально-экономических отношений : материалы Междунар. науч.-практ. конф.* Киев, 1993. С. 219–221. **8. Савченко С. В.** Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2004. 455 арк. **9. Савченко С. В.,** Ваховский Л. Ц. О содержательной стороне социализованного процесса в современных условиях. *Соціальна педагогіка: теорія і практика.* 2005. № 1. С. 4–8. **10. Савченко С. В.,** Проказа О. Т. Модуль-рейтингова педагогічна система і проблема «самості» особистості. *Освіта Донбасу.* 2005. № 2 (109). С. 12–15. **11. Савченко С. В.,** Курило В. С. Педагогический подход: генезис и сущность понятия. *Вісник Луганського націон. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Пед. науки.* 2005. № 10 (90). С. 123–130. **12. Савченко С. В.** Критериальные основы исследования процесса социализации студенческой молодежи. *Вісник Луганського націон. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Пед. науки.* 2005. №7 (87). С. 7–12. **13. Савченко С. В.** Субъектность личности в контексте социально-педагогического подхода. *Соціальна педагогіка: теорія і практика.* 2005. № 3. С. 9–13. **14. Савченко С. В.** Социализация и воспитание в контексте социально-педагогического анализа. *Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті: орієнтири та напрямки сучасної освіти : матеріали II Міжнародної наук.-практ. конференції (2-5 жовтня 2005 р., м. Луганськ).* Частина 3. Луганськ : Альма-матер, 2005. С. 76–82. **15. Загородній Ю. І.,** Курило В. С., Савченко С. В. Політична соціалізація студентської молоді в Україні: досвід, тенденції, проблеми : монографія. Київ : Генеза, 2004. 144 с. **16. Загородній Ю. І.,**

Савченко С. В. Исторические аспекты исследования политической активности студенческой молодежи. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : зб. наук. пр. ; за ред. С. С. Ермакова. Харків-Донецьк: ХДАДМ (ХХП1), 2004. №18. С. 263–270. **17. Загородний Ю. И.,** Курило В. С., Савченко С. В. Высшая школа Украины в системе социализационных институтов. *Полиэтническая среда: культура, политика, образование* : материалы Международного семинара. Вып. 5 ; отв. ред. Л. Н. Синельникова, Л. Ф. Компанцева, Г. А. Петровская. Луганск : Знание, 2004. С. 367–375. **18. Савченко С. В.** Социальная компетентность как интегративный критерий социализации личности студента. *Вісник Луганського націон. пед ун-ту ім. Тараса Шевченка. Пед. науки.* 2004. № 10. С. 13–18. **19. Коротяев Б. И.,** Курило В. С., Савченко С. В. Нестандартный взгляд на стандарты высшего образования : монография. Старобельск : Изд-во ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченка», 2016. 293 с. **20. Коротяев Б. И.,** Курило В. С., Савченко С. В. Педагогічна філософія : колект. монографія. Луганськ : Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 340 с. **21. Савченко С. В.** Конкурентоспроможність педагогів як новий якісний стан професіонала. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2016. № 6 (303) квітень. Ч. II. С. 193–199. **22. Савченко С. В.** Особливості процесу соціалізації особистості в умовах гібридної війни в Донбасі. *Освітологія.* 2017. № 6. С. 86–91. **23. Савченко С. В.,** Караман О. Л. Аберацийна соціалізація в контексті соціалізації особистості в сучасному інформаційному суспільстві. *Освіта та педагогічна наука.* 2019. №2 (171). С. 60–68. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2019-2\(171\)-60-68](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2019-2(171)-60-68). **24. Kurylo V.,** Savchenko S., Karaman O. Aberrational socialization as a new type of socialization of an individual in modern information society. *Postmodern Openings.* 2020. Vol. 11, Issue 1, P. 225–237. **25. Курило В. С.,** Савченко С. В., Караман О. Л. Переміщені університети як новий тип закладів вищої освіти України. *Освіта та педагогічна наука.* 2019. № 3 (172). С. 50–58. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2019-3\(172\)-3-9](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2019-3(172)-3-9). **26. Курило В. С.,** Савченко С. В. Тимчасово переміщені заклади вищої освіти як нове соціальне явище. *Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів : матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції.* Ужгород : ТОВ «РІК-У». 2019. С. 54–56. **27. Курило В. С.,** Савченко С. В., Караман О. Л. Соціалізація особистості в умовах гібридної війни на сході України : монографія. Київ : Талком, 2018. 240 с. **28. Савченко С. В.,** Караман О. Л. Розвиток теорії соціалізації особистості в умовах гібридної війни. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2017. № 1 (306) лютий. Ч. I. С. 57–65. **29. Савченко С. В.** Гібридна війна: сутність поняття та основні сучасні прояви. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2017. № 7 (312) червень. Ч. I. С. 103–112. **30. Савченко С. В.** Особливості процесу

соціалізації особистості в умовах гібридної війни в Донбасі. *Освітологія*. 2017. № 6. С. 86–91. **31. Савченко С. В.**, Караман О. Л. Соціально-педагогічні аспекти інформаційної війни на Донбасі. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2017. № 8 (313) червень. Ч. II. С. 279–288. **32. Савченко С. В.** Зміни соціальних норм та ціннісних орієнтацій молоді Донбасу в умовах гібридної війни. *Освіта та педагогічна наука*. 2018. № 1 (168). С. 5–16. **33. Савченко С. В.**, Курило В. С. Формування критичного мислення як одна з умов успішної соціалізації особистості. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2019. № 6 (329). Ч. I. С. 64–71. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-6\(329\)-1-64-71](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-6(329)-1-64-71). **34. Курило В. С.**, Савченко С. В. Поняття громадянської компетентності в контексті концепції Нової української школи. *Історія та філософія освіти в незалежній Україні: здобутки і стратегії : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю / ред. кол.: Топузов О. М., Сисоєва С. О., Дічек Н. П., Култаєва М. Д. та ін.* (20 трав. 2020 р., м. Київ, Інститут педагогіки НАПН України). Київ – Біла Церква: Вид-во «Авторитет»; ФОП Курбанова Ю. В., 2020. С. 88–90. **35. Kurylo V.**, Savchenko S., Karaman O. Citizen competency formation in future initial stage teachers within the legal environment of the New ukrainian school. *The Theory and Practice of Future Teacher's Training for Workin New Ukrainian School : monograph / Edit. I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina*. Prague : OKTAN PRINT s.r.o., 2020. р. 12–20 (стаття в монографії мовами ЄС). **36. Курило В. С.**, Савченко С. В. Організація супротиву інформаційному впливу Росії на Україну як нова задача соціальної педагогіки. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2020. № 2 (333) жовтень. Ч. II. С. 181–189. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-2\(333\)-2-181-189](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-2(333)-2-181-189). **37. Savchenko S.**, Kurylo V. Mediasocialization of individuals in modern informational society. *Education: Modern Discourses*. Електронне видання. 2018. № 1. URL: [http://emdnaes.org.ua/index.php/Educ\\_Mod\\_discourse/article/view/16](http://emdnaes.org.ua/index.php/Educ_Mod_discourse/article/view/16). **38. Савченко С. В.**, Курило В. С. Медіасоціалізація як складник соціалізації особистості в інформаційному суспільстві. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2019. № 1 (324). Ч. I. С. 83–89. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-1\(324\)-1-83-89](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-1(324)-1-83-89). **39. Савченко С. В.** Університетська телерадіостудія як засіб формування українського молодіжного медіа-простору регіону. *Стратегія розвитку. Часопис Всеукраїнської мережі фахівців і практиків з регіонального та місцевого розвитку*. 2018. № 9, жовтень. С. 38–39. **40. Савченко С. В.**, Караман О. Л. Кіберсоціалізація молоді в умовах інформаційної війни Росії проти України. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2021. № 3 (1). DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-13-4>. **41. Савченко С. В.**, Курило В. С. Сучасний український патріотизм як провідний чинник соціалізації особистості. *Освіта та педагогічна наука*. 2019. № 1 (170).



С. 58–64. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2019-1\(170\)-58-64](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2019-1(170)-58-64).  
**42. Savchenko S.,** Kurylo V. Patriotic education in the process of youth socialization in conditions of hybrid warfare. *The Journal of Social Sciences Research. Academic Research Publishing Group*. 2018. № 5. Рр. 1121–1125.  
**43. Курило В. С.,** Савченко С. В. Організація соціально-педагогічного спротиву зовнішній інформаційній агресії : монографія. Луганськ : Талком, 2021. 218 с. **44. Луганський** національний університет імені Тараса Шевченка: сторінки історії (1921–2021 рр.). Старобільськ : Фактор-друк, 2021. 199 с. **45. Презентація** книги. URL: <http://luguniv.edu.ua/?p=67988>.

### References

- 1. Savchenko, S. V.** (1990). Idejno-politicheskoe vliyanie komsomola na samodeyatel'nye ob"edineniya shkol'noj molodezhi [The ideological and political influence of the Komsomol on the amateur associations of school youth]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moskow [in Russian].
- 2. Savchenko, S. V., & Derkach, A. A.** (1990). K voprosu o vzaimodejstvii razlichnyh gosudarstvennyh institutov s neformal'nymi ob"edineniyami molodezhi [On the issue of interaction of various state institutions with informal youth associations]. (pp. 101-103). Grodno [in Russian].
- 3. Savchenko, S. V., & Vahovskij, L. C.** (1992). Podgotovka studentov-zaochnikov k vospitatel'noj rabote s samodeyatel'nymi (neformal'nymi) ob"edineniyami molodezhi [Preparation of correspondence students for educational work with amateur (informal) youth associations]. (pp. 30-38). Moskow: MGZPI [in Russian].
- 4. Savchenko, S. V.** (1992). Molodezhnoe dvizhenie na Ukraine segodnya i zavtra (popytki analiza i prognoza) [Youth movement in Ukraine today and tomorrow (attempts at analysis and forecast)]. *Tezisy mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii – Abstracts of the international scientific and practical conference*. (pp. 31-34). Kiev [in Russian].
- 5. Savchenko, S. V., & Vahovskij, L. C.** (1992). Molodezhnaya politika [Youth policy]. *Informacionnyj byulleten' – Newsletter*, 5-6, 12. Moskow [in Russian].
- 6. Savchenko, S. V.** (1992). K voprosu o kul'torologicheskoy koncepcii vospitaniya [On the question of the culturological concept of education]. *Vysshee pedagogicheskoe obrazovanie: koncepciya, metodologiya, puti realizacii – Higher pedagogical education: concept, methodology, ways of implementation*. (pp. 8-10). Lugansk [in Russian].
- 7. Savchenko, S. V., & Harchenko, S. Ya.** (1993). Social'naya pedagogika v sisteme social'nyh sluzhb molodezhi [Social pedagogy in the system of youth social services]. *Problemy social'noj zashchity molodezhi v usloviyah smeny social'no-ekonomicheskikh otnoshenij – Problems of social protection of youth in the context of changing socio-economic relations*. (pp. 219-221). Kiev [in Russian].
- 8. Savchenko, S. V.** (2004). Naukovo-teoretychni zasady sotsializatsii studentskoi molodi v pozanavchalnii diialnosti v umovakh rehionalnoho osvithnoho prostoru [Scientific and theoretical principles of socialization of student youth in extracurricular activities in the

regional educational space]. *Doctor's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].

**9. Savchenko, S. V., & Vahovskij, L. C.** (2005). O sodержatel'noj storone socializovannogo processa v sovremennyh usloviyah [On the content side of the socialized process in modern conditions]. *Sotsialna pedahohika: teoriia i praktyka – Social pedagogy: theory and practice, 1*, 4-8 [in Ukrainian].

**10. Savchenko, S. V., & Prokaza, O. T.** (2005). Modul-reitynhova pedahohichna systema i problema «samosti» osobystosti [Module-rating pedagogical system and the problem of «self» of the individual]. *Osvita Donbasu – Education of Donbass, 2 (109)*, 12-15 [in Ukrainian].

**11. Savchenko, S. V., & Kurilo, V. S.** (2005). Pedagogicheskij podhod: genezis i sushchnost' ponyatiya [Pedagogical approach: genesis and essence of the concept]. *Visnyk Luhanskoho natsion. ped. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Ped. nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National Pedagogical University. Pedagogical sciences, 10 (90)*, 123-130 [in Russian].

**12. Savchenko, S. V.** (2005). Kriterial'nye osnovy issledovaniya processa socializacii studencheskoj molodezhi [Criteria foundations for the study of the process of socialization of student youth]. *Visnyk Luhanskoho natsion. ped. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Ped. nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National Pedagogical University. Pedagogical sciences, 7 (87)*, 7-12 [in Russian].

**13. Savchenko, S. V.** (2005). Sub"ektnost' lichnosti v kontekste social'no-pedagogicheskogo podhoda [Subjectivity of personality in the context of the socio-pedagogical approach]. *Sotsialna pedahohika: teoriia i praktyka – Social pedagogy: theory and practice, 3*, 9-13 [in Russian].

**14. Savchenko, S. V.** (2005). Socializaciya i vospitanie v kontekste social'no-pedagogicheskogo analiza [Socialization and education in the context of socio-pedagogical analysis]. *Tsinnisni priorytety osvity u XXI stolitti: oriientyry ta napriamky suchasnoi osvity – Value priorities of education in the XXI century: guidelines and directions of modern education. (Vols. 3)*, (pp. 76-82). Luhansk: Alma-mater [in Russian].

**15. Zahorodnij, Yu. I., Kurylo, V. S., & Savchenko, S. V.** (2004). Politychna sotsializatsiia studentskoi molodi v Ukraini: dosvid, tendentsii, problemy [Political socialization of student youth in Ukraine: experience, tendencies, problems]. Kyiv: Heneza [in Ukrainian].

**16. Zagorodnij, Yu. I., & Savchenko, S. V.** (2004). Istoricheskie aspekty issledovaniya politicheskoi aktivnosti studencheskoj molodezhi [Historical aspects of the study of the political activity of student youth]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports, 18*, 263-270. Kharkiv-Donetsk: KhDADM (KhKhP1) [in Russian].

**17. Zagorodnij, Yu. I., Kurilo, V. S., & Savchenko, S. V.** (2004). Vysshaya shkola Ukrainy v sisteme socializacionnyh institutov [Higher school of Ukraine in the system of socialization institutions]. *Polietnicheskaya sreda: kul'tura, politika, obrazovanie – Multi-ethnic environment: culture, politics, education. (Vols. 5)*, (pp. 367-375). Lugansk: Znanie [in Russian].

**18. Savchenko, S. V.** (2004). Social'naya kompetentnost' kak integrativnyj kriterij socializacii lichnosti studenta [Social competence as

an integrative criterion for the socialization of a student's personality]. *Visnyk Luhanskoho natsion. ped. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Ped. nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National Pedagogical University. Pedagogical sciences*, 10, 13-18 [in Russian].

**19. Korotyaev, B. I., Kurilo, V. S., & Savchenko, S. V. (2016).** Nestandartnyj vzglyad na standarty vysshego obrazovaniya [An unconventional view of higher education standards]. Starobel'sk: Izd-vo GU «LNU imeni Tarasa Shevchenko» [in Russian].

**20. Korotiaiev, B. I., Kurylo, V. S., & Savchenko, S. V. (2010).** Pedahohichna filosofiia [Pedagogical philosophy]. Luhansk: Vyd-vo «DZ LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].

**21. Savchenko, S. V. (2016).** Konkurentospromozhnist pedahohiv yak novyi yakisnyi stan profesionala [Competitiveness of teachers as a new qualitative state of the professional]. *Visnyk Luhanskoho natsion. ped. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Ped. nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National Pedagogical University. Pedagogical sciences*, 6 (303), II, 193-199 [in Ukrainian].

**22. Savchenko, S. V. (2017).** Osoblyvosti protsesu sotsializatsii osobystosti v umovakh hibrydnoi viiny v Donbasi [Features of the process of socialization of the individual in a hybrid war in the Donbass]. *Osvitohiia – Osvitology*, 6, 86-91 [in Ukrainian].

**23. Savchenko, S. V., & Karaman, O. L. (2019).** Aberatsiina sotsializatsiia v konteksti sotsializatsii osobystosti v suchasnomu informatsiinomu suspilstvi [Aberrational socialization in the context of socialization of the individual in the modern information society]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and pedagogical science*, 2 (171), 60-68. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2019-2\(171\)-60-68](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2019-2(171)-60-68) [in Ukrainian].

**24. Kurylo, V., Savchenko, S., & Karaman, O. (2020).** Aberrational socialization as a new type of socialization of an individual in modern information society. *Postmodern Openings*, 11, 1, 225-237.

**25. Kurylo, V. S., Savchenko, S. V., & Karaman, O. L. (2019).** Peremishcheni universytety yak novyi typ zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy [Relocated universities as a new type of higher education institutions in Ukraine]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and pedagogical science*, 3 (172), 50-58. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2019-3\(172\)-3-9](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2019-3(172)-3-9) [in Ukrainian].

**26. Kurylo, V. S., & Savchenko, S. V. (2019).** Tymchasovo peremishcheni zaklady vyshchoi osvity yak nove sotsialne yavyshe [Temporarily relocated higher education institutions as a new social phenomenon]. *Sotsiolohiia ta sotsialna robota v umovakh natsionalnykh ta rehionalnykh vyklykiv – Sociology and social work in the context of national and regional challenges*. (pp. 54-56). Uzhhorod: TOV «RIK-U» [in Ukrainian].

**27. Kurylo, V. S., Savchenko, S. V., & Karaman, O. L. (2018).** Sotsializatsiia osobystosti v umovakh hibrydnoi viiny na skhodi Ukrainy [Socialization of personality in a hybrid war in eastern Ukraine]. Kyiv: Talkom [in Ukrainian].

**28. Savchenko, S. V., & Karaman, O. L. (2017).** Rozvytok teorii sotsializatsii osobystosti v umovakh hibrydnoi viiny [Development of the theory of socialization of the individual in a hybrid war]. *Visnyk Luhanskoho natsion. ped. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Ped. nauky – Bulletin of Luhansk Taras*

*Shevchenko National Pedagogical University. Pedagogical sciences, 1 (306), I, 57-65 [in Ukrainian].* **29. Savchenko, S. V.** (2017). Hibrydna viina: sutnist poniattia ta osnovni suchasni proiavy [Hybrid warfare: the essence of the concept and the main modern manifestations]. *Visnyk Luhanskoho natsion. ped. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Ped. nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National Pedagogical University. Pedagogical sciences, 7 (312), I, 103-112 [in Ukrainian].* **30. Savchenko, S. V.** (2017). Osoblyvosti protsesu sotsializatsii osobystosti v umovakh hibrydnoi viiny v Donbasi [Features of the process of socialization of the individual in a hybrid war in the Donbass]. *Osvitohiia – Osvitology, 6, 86-91 [in Ukrainian].* **31. Savchenko, S. V., & Karaman, O. L.** (2017). Sotsialno-pedahohichni aspekty informatsiinoi viiny na Donbasi [Socio-pedagogical aspects of the information war in the Donbass]. *Visnyk Luhanskoho natsion. ped. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Ped. nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National Pedagogical University. Pedagogical sciences, № 8 (313), 279-288 [in Ukrainian].* **32. Savchenko, S. V.** (2018). Zminy sotsialnykh norm ta tsinnisnykh oriiantatsii molodi Donbasu v umovakh hibrydnoi viiny [Changes in social norms and value orientations of the youth of Donbass in a hybrid war]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and pedagogical science, 1 (168), 5-16 [in Ukrainian].* **33. Savchenko, S. V., & Kurylo, V. S.** (2019). Formuvannia krytychnoho myslennia yak odna z umov uspishnoi sotsializatsii osobystosti [Formation of critical thinking as one of the conditions for successful socialization of the individual]. *Visnyk Luhanskoho natsion. ped. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Ped. nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National Pedagogical University. Pedagogical sciences, 6 (329), 1, 64-71. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-6\(329\)-1-64-71](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-6(329)-1-64-71) [in Ukrainian].* **34. Kurylo, V. S., & Savchenko, S. V.** (2020). Poniattia hromadianskoi kompetentnosti v konteksti kontseptsii Novoi ukrainskoi shkoly [The concept of civic competence in the context of the concept of the New Ukrainian school]. *Istoriia ta filosofii osvity v nezalezhnii Ukraini: zdobutky i stratehii – History and philosophy of education in independent Ukraine: achievements and strategies.* (pp. 88-90). Kyiv – Bila Tserkva: Vyd-vo «Avtorytet»; FOP Kurbanova Yu. V. [in Ukrainian]. **35. Kurylo, V., Savchenko, S., & Karaman, O.** (2020). Citizen competency formation in future initial stage teachers within the legal environment of the New ukrainian school. *The Theory and Practice of Future Teacher's Training for Workin New Ukrainian School.* (pp. 12-20). Prague: OKTAN PRINT s.r.o. (stattia v monohrafiu movamy YeS). **36. Kurylo, V. S., & Savchenko, S. V.** (2020). Orhanizatsiia suprotyvnu informatsiinomu vplyvu Rosii na Ukrainu yak nova zadacha sotsialnoi pedahohiky [Organization of resistance to the informational influence of Russia on Ukraine as a new task of social pedagogy]. *Visnyk Luhanskoho natsion. ped. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Ped. nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National Pedagogical University. Pedagogical sciences, 2 (333), II, 181-189. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-2\(333\)-2-181-189](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-2(333)-2-181-189) [in Ukrainian].* **37. Savchenko, S., & Kurylo, V.** (2018).

Mediasocialization of individuals in modern informational society. *Education: Modern Discourses*. Electronic edition. №1. Retrieved from [http://emdnaes.org.ua/index.php/Educ\\_Mod\\_discourse/article/view/16](http://emdnaes.org.ua/index.php/Educ_Mod_discourse/article/view/16).

**38. Savchenko, S. V., & Kurylo, V. S.** (2019). Mediasotsializatsiia yak skladnyk sotsializatsii osobystosti v informatsiinomu suspilstvi [Media socialization as a component of socialization of the individual in the information society]. *Visnyk Luhanskoho natsion. ped. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Ped. nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National Pedagogical University. Pedagogical sciences*, 1 (324), 1, 83-89. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-1\(324\)-1-83-89](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-1(324)-1-83-89) [in Ukrainian].

**39. Savchenko, S. V.** (2018). Universytetska teleradiostudiia yak zasib formuvannia ukrainskoho molodizhnoho media-prostoru rehionu [University TV and Radio Studio as a means of forming the Ukrainian youth media space in the region]. *Stratehiia rozvytku. Chasopys Vseukrainskoi merezhi fakhivtsiv i praktykiv z rehionalnoho ta mistsevoho rozvytku – Development strategy. Journal of the All-Ukrainian network of specialists and practitioners in regional and local development*, 9, 38-39 [in Ukrainian].

**40. Savchenko, S. V., & Karaman, O. L.** (2021). Kibersotsializatsiia molodi v umovakh informatsiinoi viiny Rosii proty Ukrainy [Cybersocialization of youth in the information war of Russia against Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 3 (1). DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-13-4> [in Ukrainian].

**41. Savchenko, S. V., & Kurylo, V. S.** (2019). Suchasnyi ukrainskyi patriotyzm yak providnyi chynnyk sotsializatsii osobystosti [Modern Ukrainian patriotism as a leading factor in the socialization of the individual]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and pedagogical science*, 1 (170), 58-64. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2019-1\(170\)-58-64](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2019-1(170)-58-64) [in Ukrainian].

**42. Savchenko, S., & Kurylo, V.** (2018). Patriotic education in the process of youth socialization in conditions of hybrid warfare. *The Journal of Social Sciences Research. Academic Research Publishing Group*, 5, 1121-1125.

**43. Kurylo, V. S., & Savchenko, S. V.** (2021). Orhanizatsiia sotsialno-pedahohichnoho sprotyvu zovnishnii informatsiinii ahresii [Organization of socio-pedagogical resistance to external information aggression]. Luhansk: Talkom [in Ukrainian].

**44. Luhanskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka: storinky istorii (1921–2021 rr.)** [Luhansk Taras Shevchenko National University: pages of history (1921–2021)]. (2021). Starobilsk: Faktor-druk [in Ukrainian].

**45. Prezentatsiia knyhy** [Book presentation]. Retrieved from <http://luguniv.edu.ua/?p=67988> [in Ukrainian].

### **Курило В. С., Савченко О. І., Ваховський Л. Ц. Науковий шлях і наукові здобутки Сергія Вікторовича Савченка**

У статті простежується науковий шлях та аналізуються результати наукової діяльності С. В. Савченка – доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України, знаного в Україні та за

її межами вченого-педагога, ректора Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Показано, що в центрі наукових пошуків дослідника завжди знаходились найбільш актуальні проблеми, вивчення яких він розпочинав одним із перших. Кандидатська дисертація С. В. Савченка, захищена в 1990 році, була на той час сміливою спробою дослідження діяльності неформальних об'єднань учнівської молоді. Вирішенню надзвичайно важливих і складних питань, пов'язаних із соціалізацією студентської молоді в позанавчальній діяльності, було присвячено докторську дисертацію (2004 р.), в межах якої розроблено, обґрунтовано й експериментально перевірено соціально-педагогічну модель процесу соціалізації студентів. У низці наукових праць, підготовлених у співавторстві, відображено філософські аспекти сучасної освітньої діяльності.

Особливе місце у науково-педагогічній спадщині С. В. Савченка займають наукові розвідки з проблем соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України. Предметом наукового вивчення стали малодосліджені процеси, які позначаються термінами «абераційна соціалізація», «медіасоціалізація», «кіберсоціалізація». Визначено особливості змісту та технологій патріотичного виховання студентів як чинника соціалізації.

*Ключові слова:* неформальні об'єднання, соціалізація, студентська молодь, абераційна соціалізація, медіасоціалізація, кіберсоціалізація, патріотичне виховання.

### **Курило В. С., Савченко О. И., Ваховский Л. Ц. Научный путь и научные достижения Сергея Викторовича Савченко**

В статье прослеживается научный путь и анализируются результаты научной деятельности С. В. Савченко – доктора педагогических наук, профессора, члена-корреспондента НАПН Украины, известного в Украине и за ее пределами ученого-педагога, ректора Луганского национального университета имени Тараса Шевченко.

Показано, что в центре научных поисков исследователя всегда находились наиболее актуальные проблемы, изучение которых он начинал одним из первых. Кандидатская диссертация С. В. Савченко, защищенная в 1990 году, была в то время смелой попыткой исследования деятельности неформальных объединений учащейся молодежи. Решению важнейших и сложных вопросов, связанных с социализацией студенческой молодежи во внеучебной деятельности, была посвящена докторская диссертация (2004 г.), в рамках которой разработана, обоснована и экспериментально проверена социально-педагогическая модель процесса социализации студентов. В ряде научных работ, подготовленных в соавторстве, отражены философские аспекты современной образовательной деятельности.

Особое место в научно-педагогическом наследии С. В. Савченко занимают исследования проблем социализации личности в условиях гибридной войны на востоке Украины. Предметом научного изучения стали малоизученные процессы, которые обозначаются терминами «абerrационная социализация», «медиа социализация», «киберсоциализация». Определены особенности содержания и технологий патриотического воспитания студентов как фактора социализации.

*Ключевые слова:* неформальные объединения, социализация, студенческая молодежь, абerrационная социализация, медиа социализация, киберсоциализация, патриотическое воспитание.

**Kurilo V., Savchenko O., Vakhovsky L. Scientific Path and Scientific Achievements of Serhiy Viktorovych Savchenko**

The article traces the scientific path and analyzes the results of the scientific activities of S. V. Savchenko – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, a well-known in Ukraine and abroad scholar and educator, Rector of Luhansk Taras Shevchenko National University.

It is shown that in the center of scientific searches of the scholar always were the most actual problems, the study of which he began as one of the first. His Ph.D. thesis, defended in 1990, was at that time a bold attempt to study the activities of informal associations of students. The most important and complex issues related to the socialization of student youth in extracurricular activities was addressed in his doctoral dissertation (2004), which developed, substantiated and experimentally verified socio-pedagogical model of student socialization process. A number of scientific works, prepared in co-authorship, reflect the philosophical aspects of modern educational activity.

A special place in the scientific and pedagogical heritage of S. V. Savchenko is occupied by the research of the problems of personality socialization in the conditions of hybrid war in the east of Ukraine. The subject of scientific study was little-studied processes that are denoted by the terms «aberrational socialization», «media socialization», «cybersocialization». The peculiarities of the content and technologies of students' patriotic education as a factor of socialization are defined.

*Key words:* informal associations, socialization, student youth, aberrational socialization, media socialization, cybersocialization, patriotic education.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.